

ΠΡΟΣΗΛΥΤΙΣΜΟΣ, ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΗ ΚΙΝΗΣΙΣ ΚΑΙ ΟΡΘΟΔΟΞΟΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑ (*)

ΥΠΟ

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΟΥ
ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΘΕΟΛΟΓΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ ΧΑΛΚΗΣ

Ο ΠΡΟΣΗΛΥΤΙΣΜΟΣ ΚΑΘ' ΕΑΥΤΟΝ

'Ορολογία, "Εννοια και Θεολογική κάτοψις αὐτοῦ⁵³.

Ἡ ἐν ταῖς προηγουμένοις τρισὶ κεφαλαίοις ὑφ' ἡμῶν γενομένη κατὰ σειρὰν μελέτη ἀφ' ἐνὸς μὲν τῆς ἱστορίας τοῦ Προσηλυτισμοῦ ἐντὸς τοῦ Π.Σ.Ε., ἀφ' ἑτέρου δὲ καὶ τῶν εἰς ἰδέας ἐξελιξέων, τὰς ὁποίας ἐγνώρισε τὸ θέμα τοῦτο κατὰ τὰ τελευταῖα ταῦτα ἔτη, ὄχι μόνον θέτει, νομίζομεν, ἐν ὅλῃ τῇ γυμνό-

* Συνέχεια ἐκ τῆς σελίδος 169 τοῦ Β' τεύχους.

53. Παρέχομεν ἐναυθα, ἐπὶ τῇ ἐξετάσει ἐν τῷ παρόντι Β' μέρει τῆς μελέτης ἡμῶν τῆς θεολογικῆς πλευρᾶς τοῦ ἀνά χειρας ζητήματος τοῦ Προσηλυτισμοῦ, εὐρυτέραν τινὰ Βιβλιογραφίαν ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου, ὡς καὶ πλατύτερον πῶς, ἐπὶ τῆς Θρησκευτικῆς Ἐλευθερίας, τῆς Διεκκλησιαστικῆς καὶ Συνταγματικῆς Ἀνεξιθρησκείας καὶ ἄλλων παραλήλων πρὸς τὸν Προσηλυτισμὸν πλευρῶν, ὑφ' ἧς κατὰ καιροὺς ἐξετάσθη τὸ θέμα τοῦτο, ἰδίᾳ ἐν ταῖς ξέναις Ἐκκλησίαις. Καταχωρίζομεν τὴν Βιβλιογραφίαν ταύτην κατ' ἀλφαβητικὴν ἀπλῶς σειρὰν, οὐχὶ δὲ ἐπὶ τῇ βᾶσει ἄλλων κριτηρίων, χρονολογικῶν, ἐπὶ παραδείγματι, ἢ κατὰ σειρὰν σπουδαιότητος τῶν ἔργων κλπ. Οὕτως, ἴδε: B a t e s Miner Searle, *Religious Liberty; An Inquiry* (New York, Intern. Miss. Council καὶ London 1945), Ἰδίου, *Glaubensfreiheit; Eine Untersuchung*, γερμανικῆ μετάφρασις ὑπὸ R. M. Honig (New York 1947), Ἰδίου, *Religious Liberty. Recent Phases of the Problem*, ἐν *Ecumenical-Review*, 8 (1956) p.p. 372/375, C a r l y l e — A. J. *The Christian Church and Liberty* (London 1924), C a r t e r, H e n r y, *Liberty and Authority in the modern World* (London 1939), C h a n d r a n J. S. καὶ T h o m a s M. M., *Religious Freedom* (Bangalora 1956), C o c k b u r n Hutchinson J., *Religious Freedom in Eastern Europe* (Richmond, Virg. 1953), C o n g a r Yves, *Prosélytisme et Évangélisation*, ἐν *Rythmes du Monde*, 1947, p.p. 58/68, Ἰδίου, *Freedom in the Orthodox World, I, The Human person and Freedom in Eastern Anthropology*, ἐν τῇ ἐκδόσει, «Christianity and Freedom, A Symposium, τῇ συνεργασίᾳ τῶν Thibon G., D' Souza κ. ἄλλ. (London 1955) p.p. 98/111, Ἰδίου, *Note sur les mots «Confession», «Eglise» et «Communion»*, ἐν *Irenikon*, 23 (1950), p.p. 3/36, Δ α σ κ α λ ἄ κ η Γ. Δ., Ἡ Οἰκουμένη Διακλήρυξις τῶν Ἀνθρωπίνων Δικαιωμάτων. (Ἀθήναι 1953), D e l a B r i e r e Y., *A propos de la Tolérance civile, Le droit supérieur de la vraie religion et les nécessités de la paix publique*, ἐν *Miscellanea Vermeesch*, tom. II (Rome 1935), p.p. 171/186, D e P r e s s e n c e E., *La liberté religieuse en Europe depuis 1870* (Paris 1874), E ἱ ρ η ν α ἰ ο υ, Μητρ. Σάμου, Ἡ Ὁρθόδοξος Καθολικὴ Ἐκκλησία καὶ αἱ ξέναι Προπαγάνδαι (Διὰ τὸ Παγκόσμιον Συμβούλιον τῶν Ἐκκλησιῶν), (Σάμος

τητι αὐτοῦ τοῦ μέγεθος τῶν δυσκολιῶν, ἃς ἐγέννησε καὶ ἐξακολουθεῖ δημιουργῶν ὁ Προσηλυτισμὸς ἐν τῷ διαχριστιανικῷ κόσμῳ, ἀλλὰ καὶ ἀποδεικνύει σαφῶς τὴν ἀλήθειαν, ὅτι τὸ ὅλον τοῦτο ζήτημα κέκτηται βαθυτέραν ἀναμφιβόλως θεωρητικὴν καὶ θεολογικὴν ὑφὴν καὶ ὄψιν, ἥτις ἥμισυ δύναιται νὰ ἀγνοηθῇ ἐν τῇ μελέτῃ τοῦ θέματος καὶ ἐν τῇ καθόλου καταβαλλομένη προσπάθειά τῆς ἐπιλύσεως τῶν ἐκ τούτου δυσκολιῶν.

Τοῦτο καὶ εἰσαγωγικῶς ἔχει τονισθῇ ὑφ' ἡμῶν.

Τὸ θέμα τοῦ Προσηλυτισμοῦ δὲν εἶναι μόνον ζήτημα διομολογιακῆς

1956), Fleming Daniel J. Attitudes toward other Faiths (New York 1928), Ἰδίου, Ethical Issues confronting World Christians (New York, Intern. Miss. Council, 1935), Ἰδίου, Ways of sharing with other Faiths (New York 1929), Garrison Winfred E., Intolerance (New York 1934), Grubb Kenneth, The Balkan States, ἐν τῇ Σειρᾷ «Madras Series», vol VI, The Church and the State, Κεφ. 7, (New York, Intern. Miss. Council 1939), Hartmann Alb., Toleranz und christliche Glaube (Frahnkfurt 1955). Heimann E., Freedom and Order. Lessons from the War (New York 1947), Hodgson Leonard, The Christian Idea of Liberty (London 1941), Howard G. P., Religious Liberty in Latin America (Philadelphia 1944), Huhney John David, Religious Freedom in Spain. Its ebb and flow (London 1955), Johnson F. E., Religious Liberty, ἐν Christendom. 9 (1944) pp. 181/194, Journal Mgr., Droit de la vraie religion et Tolérance civile des Cultes, ἐν Nova et Vetera, 26 (1951) pp 6/25, Ἰακώβου, Μητρ. Φιλαδελφείας, Περὶ τοῦ θέματος Προσηλυτισμοῦ, ἐνα' Ἀπόστολος Ἀνδρέας», 6 (1956), φολλ. 284 κ. ἐξ., Καρμύρη Ἰωάνν., Ὁρθοδοξία καὶ Προτεσταντισμὸς (Ἀθῆναι 1937), passim. Ἰδίου, Πῶς δεῖ δέχεσθαι τοὺς προσόντας ἐν τῇ Ὁρθοδοξίᾳ ἐπεροδόξους (Ἀθῆναι 1954), Keller Ad., Christian Europe today (New York 1942), Ἰδίου, Church and State on the Europe Continent (London 1936), Kraemer H., The Christian Message in a Non-christian World (London 1938), Leclercq J., Etat Crétien et liberté dans l' Eglise, ἐν Vie Intellectuelle, Févr. 1949), pp 99/111, Lersch David, Das Problem der Tolérance in theologischer Sicht (Zürich 1948), Malik Charles, Human Rights and Religious Liberty, ἐν Ecumenical Review, 1 (1949) pp. 401/409, Maritain Jacques, The Rihts of Man and Natural Law (New York 1943), Ἰδίου, Questions de conscience (Paris 1938), Ἰδίου, Freedom in the Modern World (New York 1936), Ἰδίου, The Things that are not Caesar's: A translation of «Primauté du spirituel» by J. F. Scanlan (London 1930), Matagrín Amédée, Histoire de la Tolérance religieuse. Evolution d' un principe social (Paris 1905), Menschling Gust., Toleranz und Wahrheit in der Religion (Heidelberg 1955), Meunier A., La Tolérance, ἐν Revue Ecclesiastique de Liège, Juillet 1948, pp 217/228, Septembre 1948, pp. 281/294, Miegge Giovanni, Religious Liberty (New York 1957), Mirkin-Guetzevitch B., καὶ Aulard A., Les Déclarations des droits de l' homme. Textes Constitutionnels concernant les droits de l' homme et les garanties des libertés individuelles dans les pays (Paris 1929), Mirkin-Guetzevitch B., Les Constitutions de l' Europe (Paris 1930) καὶ 10η ἔκδοσις (Paris 1938), εἰς 2 τόμους, ἐνθα καὶ ἄλλων Χωρῶν τὰ Συντάγματα εὐρύτερον. Τὸ τῆς Ἑλλάδος ἐν σελ. 190/191 τῆς α' ἐκδόσεως, Mōhlman C. H., The Catholic-Protestant mind. Some Aspects of Religious Liberty in the United States (New York 1921), Mōr-

ἀνωμαλίας, περιστρεφόμενον περὶ ἀσημάντους οἶονεὶ περιπτώσεις μεταστροφῶν ἢ μεταπηθήσεών τινων ἐξ ἐκκλησιαστικῆς τινος Ὁμολογίας εἰς ἑτέραν καὶ προκαλοῦν διεκκλησιαστικὰς μόνον ταραχὰς ἢ ἀνετεγλήσεις καὶ παράπονα, ἀλλ' εἶναι, πολλῶ μᾶλλον καὶ κυρίως, ζήτημα μὲ βαθύτερον θεωρητικὸν περιεχόμενον, ζήτημα θεολογικόν, ζήτημα «ἐκκλησιολογικόν» κατὰ πρῶτον καὶ μείζονα λόγον, εἶτα δὲ καὶ «ἐκκλησιαστικόν», διὸ καὶ δέον, ὅπως ἀντιμετωπίζεται καὶ συζητῆται ἐντὸς τῶν θεωρητικῶν καὶ θεολογικῶν αὐτοῦ πλαισίων καὶ προοπτικῶν.

Δι' ὧσων λέγομεν ἐνταῦθα δὲν θέλομεν βεβαίως νὰ ἀποκλείσωμεν, οὐδὲ νὰ μειώσωμεν τὴν σημασίαν τῶν παραλλήλων πρακτικωτέρων ὕψων τοῦ ζητήματος καὶ τὴν ἀνάγκην ἀντιμετωπίσεως τούτου διὰ μέτρων πρακτικῶν καὶ τελεσφόρων, ἅτινα, εἴτε ὡς σχέδια εἴτε καὶ ὡς συγκεκριμέναι προσπά-

rison Stanley A., Religious Liberty in Turkey, ἐν International Review of Missions, 24 (1935) pp. 444/451, Mourox J., Sur la conscience de la foi, ἐν Recherches de Sciences Religieuses, 36 (1949) pp. 422/454, Mc Leish Alex., Religious Liberty in Latin America, based in Dr. George, P. Howard's book «Religious Liberty in Latin America» (London, ἄνευ χρόνου ἐκδ.), Northcott Cecil, Freedom of Religion. A Commentary on «A Charter of Religious Freedom» issued by the Joint Committee on Religious Liberty (London 1948), Ἰδίου, Religious Liberty (London 1948), Padelford Norman J. International Guarantees of Religious Liberty (New York, Intern. Miss. Council, 1942), Παπαγεωργιάδου X., Διηγηματικὴ Συζήτησις ἡ αἰ βασικαὶ πλάναι τῶν Προτεσταντῶν ἐν πραγματικαῖς συζητήσεσιν ἐλεγχόμεναι (Ἀθήναι 1936), Παπαδοπούλου Χρυσ. Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν, Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, τομ. Α' (Ἀθήναι 1920), Πουλημῆνου Δ., Οἱ Ὁρθόδοξοι καὶ οἱ λεγόμενοι Ἕλληνες Εὐαγγελικοὶ (Κέρκυρα 1932), Pribilla M., Dogmatische Intoleranz und bürgerliche Toleranz, ἐν Stimmen der Zeit, 144 (1949) pp. 27/40, καὶ γαλλικὴ μετάφρασις «Unité, Chrétienne et Tolérance religieuse» (Paris 1950) pp. 147/172, Rouse R., καὶ Neill S. C., A History of the Ecumenical Movement, 1517-1948 (London 1954), Ruffini Franc. Religious Liberty (London-1912), Rüs ch Ernst-Gerhardt, Toleranz eine theologische Untersuchung und eine aktuelle Auseinandersetzung (Zollikon-Zürich 1955), Ρωμανοῦ K., Ὁ Ὁρθόδοξος ἀπέναντι τοῦ Διαμαρτυρομένου (Ἀθήναι 1924), Scherer M. G., Christian Liberty and Church Unity (New York 1912), Scott Ern. F., Religion and Freedom, ἐν Religion in Life, 4 (1935) pp. 204/212, Sesan M., σχετικὰ ἐν Procés-verbaux du I Congrès de Theologie Orthodoxe à Athènes, 29/IX-6/XII, 1936 (Athènes 1939) p. 294, Shaw P. E., American contacts with the Eastern Churches, 1820-1870 (Chicago 1937), Σκαλτσούνη I. Ὁ Προσηλυτισμὸς ἐν τῇ Ἀνατολῇ, ἐν Ἀνάπλασις, 9 (1896) σελ. 81 κ. ἐ., 145 κ. ἐ., Spink a Matt., A History of Cristianity in the Balkans (Chicago 1933), Sturzo Luigi, Church and State (London 1939), Ἰδίου, Politique et Theologie Morale, ἐν Nouvelle Revue Théologique, Sept. Oct. 1938, Thibon G., D' Souza P., etc., Christianisme et Liberté, Collaboration de - (Paris 1952) καὶ ἀγγλιστί, Christianity and Freedom. A Symposium, Collab. of - (London 1955), Vermeersch A., La Tolérance (Paris- Louvain 1912 καὶ ἀγγλιστί, Tolerance (London 1913), Von Bismarck K I a u s, The Christian Vocabulary, an obstacle to communication?, ἐν Ecumeni-

θειαί, έχουν δοκιμασθῆ ἢ δύνανται νὰ δοκιμασθῶσι ἐντὸς τῆς Οἰκουμενικῆς Κινήσεως, ἐὰν ὄχι πρὸς ὀριστικὴν λύσιν τοῦ ὅλου ζητήματος, τοῦλάχιστον ὁμῶς πρὸς χαλάρωσιν τῆς ὄντως πεφορτισμένης καὶ ἐπικινδύνου διὰ τὰς περαιτέρω ἀγαθὰς σχέσεις τῶν Ἐκκλησιῶν ἐντάσεως ἐκ τῶν ἐκασταχοῦ διεξαγομένων προσηλυτιστικῶν δράσεων⁵⁴. Ἀλλὰ οἰαδῆτις ἀντιμετώπισις τοῦ Προσηλυτισμοῦ — καὶ ἐπαναλαμβάνομεν τοῦτο σαφῶς — ἀπὸ μόνης τῆς πλευρᾶς τῶν ὑφ' ἧς ἐμφανίζεται σήμερον συνήθων ἐπιπλοκῶν καὶ τοῦ κατὰ τινὰ τρόπον, κατ' οἰκονομίαν, διακανονισμοῦ ἢ καὶ τῆς θεραπείας αὐτῶν διὰ μέτρων ἀναγομένων εἰς τὰς γνωστὰς μεθόδους διομολογιακῆς «τακτικῆς» ἢ ἄλλων ἀναλόγων συμβιβαστικῶν λύσεων, χωρὶς νὰ ἀναζητηθῆ καὶ μελετηθῆ καὶ τὸ θεωρητικώτερον καὶ θεολογικώτερον βάθος τοῦ προβλήματος, θὰ ἀπετέλει παρακεκινδυνευμένην καὶ ἀσύγγνωστον ἐν τῷ ζητήματι μονομέρεια, δυναμένη ἴσως νὰ ἀμβλύνη πρὸς καιρὸν ταύτην ἢ ἐκείνην τὴν δημιουργηθεῖσαν τυχὸν προσηλυτιστικὴν ὀξυτήτα ἢ ἔντασιν. θὰ ἄφηνεν ὁμῶς φυσικῶς ἄλυτον τὸ πρόβλημα εἰς τὴν βᾶσιν αὐτοῦ.

Τὸ θέμα τοῦ Προσηλυτισμοῦ τίθεται σήμερον ὑπὸ μιαν ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἔντονον θεολογικὴν καὶ ἐκκλησιολογικὴν προοπτικὴν. Γνωστὸν τυγχάνει, ὅτι ὁ διεξαγόμενος σήμερον Προσηλυτισμὸς δικαιολογεῖται συνήθως θεολογικῶς διὰ σειρᾶς ὅλης ἐκκλησιολογικῶν συλλογισμῶν, συγκεκριλασιμῶν εἰς τὰ ἐξῆς κυρίως σημεῖα: ὅτι αἱ διεξάγουσαι τὸν Προσηλυτισμὸν Ὁμολογίαι κινοῦνται κατ' ἀρχὴν ἐκ τῆς βασικῆς ἰδέας τῆς ἐλευθερίας τῆς συνειδήσεως καὶ τοῦ θρησκεύειν, ὅτι ἔχουσι διαμεμορφωμένην δι' ἑαυτὰς ἀντίληψιν περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς αὐτῶν («ὑποστάσεως») καὶ «διαρθρώσεως» καὶ περὶ τῆς θέσεως αὐτῶν καθόλου ἐντὸς τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ, ὅτι προβαίνουν εἰς τὴν προσηλυτιστικὴν αὐτῶν δρᾶσιν ἐν πεποιθήσει, ὅτι ἐξυπηρέτουσι τὴν Θεῖαν Χάριν καὶ ὅτι παραδίδουσι ἀκραιφνῆ τὸν Λόγον τοῦ Θεοῦ, ὅτι κηρύττουσι τὸ Εὐαγγέλιον «ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ» καὶ ὅτι στηρίζουσι τὰς

---

cal Review, 10 (1957) pp. 1/15, W e d e l Th. O., Evangelism's threefold witness, Kerygma, Koinonia, Diaconia, ἐν Ecumenical Review, 9 (1957) pp. 225/239. Z a n d e r L., Ecumenism and Proselytism, ἐν Ecumenical Review, 3 (1951) pp. 258/266, Ἰ δ ἰ ο υ, Vision and Action. The problems of Ecumenism (translat. from the Russian by N. D u d d i n g t o n), (London 1952) passim. American State Papers on Freedom in Religion. Compiler of the 1st. edit. B l a k e l y W i l l i a m Addison (edit. 3, Washington 1943), La Libertà religiosa e la condizione dei Protestanti Italiani (Roma 1955), Religion and Freedom of Thought, by Perry Miller, Rob. C a l h o u n, Nathan P u s e y and Reinhold N i e b u h r (New York 1954), Tolérance et Communauté humaine chrétienne dans un monde divisé, par Roger A u b e r t, Louis B o y e r etc. (Tournai 1952).

54 Εἰρηναίου, Μιστρ. Σάμου, Ἡ Ὁρθόδοξος Καθολικὴ Ἐκκλησία καὶ αἱ ἕνεαι Προπαγάνδαι (Διὰ τὸ Παγκόσμιον Σύμβουλιον τῶν Ἐκκλησιῶν), (Σάμος 1956), σελ. 8/11.

ἐπιδιωκούσας τὴν ἑαυτῶν σωτηρίαν ψυχὰς ἐν τῇ προσπαθείᾳ αὐτῶν, ὅπως εὕρωσι τὴν ἀλήθειαν καὶ ἐδραιωθῶσιν ἐν αὐτῇ. Ἐπὶ πλέον δὲ ἀποκορυφῶνται σήμερον ὁ θεολογικὸς οὗτος συλλογισμὸς εἰς τὸ γνωστὸν ἀξιόμω, ὅτι «ἡ ἐνό-της καὶ ἡ ἱεραποστολὴ ἀποτελοῦσι τὸ «εἶναι» τῆς Ἐκκλησίας»⁵⁵, ὅπου, δίκην νεοφανοῦς τινος, ἀπαράδεκτου δὲ πάντως ἀπὸ ὀρθοδόξου πλευρᾶς — ὡς θὰ ἴδωμεν ἐν τοῖς ἐφεξῆς — οἰκουμενιστικοῦ slogan, καλύπτει τὴν ὅλην προσηλυτιστικὴν κίνησιν καὶ δρᾶσιν τῶν ἐπὶ μέρους Ἐκκλησιῶν καὶ Ὁμο-λογιῶν. Ταῦτα καὶ μόνα ἀρκοῦσιν, ἵνα ἀποδείξωσιν, ὅτι τὸ θέμα τοῦ Προση-λυτισμοῦ εἶναι καθ' ἑαυτὸ ζήτημα θεωρητικῶν καὶ θεολογικῶν ἐμπλοκῶν, τόσον ὅσον καὶ πᾶν ἄλλο τῆς Θεολογίας ζήτημα.

Εἶναι λοιπὸν κατὰ ταῦτά ὁ Προσηλυτισμὸς θέμα κατ' ἀρχὴν εὐρυτάτην παρουσιάζον ὅψιν καὶ προοπτικὴν.

Καὶ πρῶτον μὲν ἐμφανίζεται ὡς θέμα θεωρητικόν, ἀναγόμενον εἰς τὰς βασικὰς ἀντιλήψεις περὶ τῶν ἐλευθεριῶν τῆς ζωῆς, ὡς θέμα δηλ. ἀτομικῆς διὰ πάντα χριστιανὸν ὑποθέσεως, ὡς θέμα κυρίως εἰπεῖν προσωπικῆς τά-ξεως καὶ ρυθμίσεως τῶν φυσικῶν ὅσον καὶ ὑπερφυσικῶν σχέσεων τῆς ἀνθρω-πίνης ψυχῆς μετὰ τῆς Χάριτος τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν δωρεῶν τοῦ Ἁγίου Πνεύ-ματος, ὡς θέμα ἄρα προσωπικῆς ἐκάστου θέσεως ἐν τοῖς ζητήμασι τῆς ἑαυ-τοῦ συνειδήσεως καὶ τῶν προσωπικῶν αὐτοῦ «προτιμήσεων» ἢ ἀντιλήψεων ἢ πεποιθήσεων, ὡς θέμα, συνελόντι εἰπεῖν, ἐσωτερικωτέρων σχέσεων τοῦ ἀν-θρωπίνου Ἐγῶ, ὑφ' ὅλας, ὡς εἰκόσ, τὰς πνευματικὰς ἢ διανοητικὰς, ψυχικὰς, συναισθηματικὰς καὶ σωματικὰς ἐπι λειτουργίας αὐτοῦ, μετὰ τοῦ Θεοῦ εἶναι, τοῦ ἐρχομένου εἰς ἐπαφὴν μετὰ τοῦ ἀνθρώπου ὑπὸ τὰς ἀσυλλήπτους ὅσον καὶ ὑπερφυσικὰς λειτουργίας τῆς περὶ ἡμᾶς ἐν γένει Οἰκονομίας Αὐτοῦ.

Δεύτερον δὲ ἐμφανίζεται ὁ Προσηλυτισμὸς ὡς θέμα καθαρῶς θεολογι-κὸν καὶ ἐκκλησιολογικόν, καθ' ὃ τὸ κέντρον τοῦ βάρους ἐκ τοῦ προσηλυτί-ζοντος ἢ τοῦ προσηλυτιζομένου ἀτόμου μετατοπίζεται πρὸς τὴν ἔννοιαν τῆς Ἐκκλησίας καθ' ἑαυτὴν καὶ παρουσιάζει τὰς χριστιανικὰς πλέον ὁλότητας, ὡς προσηλυτιζούσας ἢ ὡς ὑφισταμένας τὸν Προσηλυτισμὸν παρατάξεις ἐν τῷ Χριστιανισμῷ, ἐμπλεκόμενας εἰς τὴν ἐκκλησιολογικὴν συζήτησιν περὶ τὰς κεφαλαίωδεις ἀληθείας τῆς πίστεως, ἅτε τῆς προσηλυτιστικῆς κοθόλου δράσεως ἐκλαμβανομένης πλέον ὡς ὑποθέσεως εὐρυτέρων συνεπειῶν, συνεπα-γομένων τὴν ἔρευναν αὐτῶν τούτων πλέον τῶν ἀρχῶν καὶ προϋποθέσεων, ὑφ' ἃς καὶ δι' ἃς ἀσκεῖται ὁ Προσηλυτισμὸς ὑπὲρ τῶν διενεργουσῶν τούτων Ὁμολογιῶν, ἢ ὑφ' ἃς καὶ δι' ἃς ἀπωθεῖται καὶ ἀντικρούεται οὗτος ὑπὸ τῶν ὑφισταμένων τὴν ξένην προσηλυτιστικὴν δρᾶσιν Ἐκκλησιῶν.

55. The Calling of the Church to Witness and to Serve by Principal J. Rus- sell C h a n d r a n, ἐν World Council of Churches. Minutes and Reports of the Tenth Meeting of the Central Committee, Yale Divinity School, New Haven, Conn., U.S.A., July 30 — August 7, 1957 (Geneva 1957) pp. 89 κ. ἄλλ..

Ἔννοεῖται, ὅτι ἐν τῇ θεολογικῇ ἀντιμετωπίσει καὶ ἐξετάσει τοῦ Προσηλυτισμοῦ, τόσον ὁ ἀπὸ ἀτομικῆς ὅσον καὶ ὁ ἀπὸ ἐκκλησιολογικῆς πλευρᾶς τιθέμενος Προσηλυτισμὸς ἐνδιαφέρει ἐξ Ἰσοῦ τὸν μελετητὴν. Διότι εἰς ἀμφοτέρας τῶν περιπτώσεων, τηρουμένων, ἐννοεῖται, τῶν ἀναλογιῶν καὶ τῆς ὀρθῆς θεολογικῆς κλίμακος, παρουσιάζονται παράλληλα ἐν πολλοῖς θεολογικὰ προβλήματα καὶ ἀνάλογοι θεολογικαὶ ἀπερίαι.

Πάντως δέον ἵνα ὁμολογηθῇ ἐνταῦθα καὶ τοῦτο, ὅτι ἡ καταβαλλομένη προσπάθεια ἐμφανίσεως τοῦ Προσηλυτισμοῦ ὡς θέματος μονομερῶς προσωπικοῦ, ἀτομικῆς δηλονότι καὶ αὐτοβούλου ἐνεργείας ἐκάστου χριστιανοῦ, δικαιουμένου ἵνα ἐγκαταλείψῃ καὶ ἀπομακρυνθῇ ἐκ τῆς εἰς ἡν πρότερον ἀνήκεν ἐκκλησιαστικῆς Ὁμολογίας καὶ νὰ ἐνταχθῇ εἰς ἐτέραν ἀνάλογον⁵⁶, εἶναι ἴσως κατ' ἀρχὴν δεδικαιολογημένη ἐντὸς τῶν γνωστῶν εὐρυτάτων πλαισίων τῆς συγχρόνου περὶ ἐλευθεριῶν τοῦ ἀνθρώπου φιλολογίας, ὡς θὰ ἴδωμεν ἐν τοῖς κατωτέρω, πλὴν τυγχάνει προσπάθεια στενῆς θεολογικῆς νοοτροπίας, ἀρνούμενης τὰ φυσικὰ ὅρια τοῦ θέματος, ἅτινα ὑπὸ τε τὴν ἀτομικὴν καὶ τὴν εὐρυτέραν ἐκκλησιολογικὴν προοπτικὴν αὐτοῦ δὲν δύνανται εἰμὴ νὰ εἶναι σαφῶς θεολογικά. Καὶ ἐξηγούμεθα.

Ὁ Προσηλυτισμὸς ἀτομικῶς διεξαγόμενος καὶ εἰς ἄτομα ἀπευθυνόμενος, ἅπτεται, ὡς καὶ ἀνωτέρω εἶδομεν, ὠρισμένων βασικῶν ἀληθειῶν τῆς περὶ τὸ θρησκευεῖν, καὶ εἰδικώτερον τῆς περὶ τὸ πιστεῦναι ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου, γίνεται δὲ ἐν ὀνόματι ὠρισμένων ἐκκλησιολογικῶν προϋποθέσεων, ἐφ' ὅσον τοῦ προσηλυτιζόντος μὲν ἀτόμου ἢ δρᾶσις αὕτη νοεῖται μόνον ὡς ἐνέργεια ἀνθρώπου ἀνήκοντος εἰς Ἐκκλησίαν τινὰ ἢ εἰς Ἐκκλησιαστικὴν τινὰ Ὁργάνωσιν, καὶ ἀσχεῖται ἐν ὀνόματι ὠρισμένων ἐκ τῶν προτέρων παραδεδεγμένων ὑπ' αὐτοῦ, ὑπὸ τοῦ προσηλυτιζόντος δηλονότι ἀτόμου, ἀρχῶν καὶ κεφαλαίων πίστεως, ὁ δὲ σκοπός, ὅστις ἐπιδιώκεται ἐπὶ τοῦ προσηλυτιζομένου ἀτόμου, ἀπλούστατα, εἶναι ἡ προσέλκυσις τούτου εἰς τὴν εἰς ἡν ἀνήκει ὁ προσηλυτιζὼν Ἐκκλησίαν ἢ Ὁμολογίαν, τοῦθ' ὅπερ καὶ ἀποδεικνύει καὶ τοῦτον, τὸν ἐπὶ στενῆς, στενωπότητος ἐν κλίμακος διεξαγόμενον κατ' ἄτομα Προσηλυτισμόν, ὡς κεκτημένον φυσικῶς καὶ ἀναφαιρέτως ἐκκλησιολογικὸν βάθος καὶ περιεχόμενον.

Ὅταν δὲ οὕτως ἔχουσι τὰ πράγματα, τὸ παρουσιάζειν τὸ θέμα τοῦ Προσηλυτισμοῦ ὡς θέμα μονομερῶς «προσωπικόν», ὡς θέμα «προσωπικῆς ἐλευθερίας» ἐκάστου, καὶ ὡς τοιοῦτον ὡς ἐμπύπτον, λόγῳ τῶν πρακτικῶν αὐτοῦ μόνον συνεπειῶν, εἰς τὴν δικαιοδοσίαν καὶ τὴν εὐθύνην τῶν Ἐκκλησιῶν ὅλως ἐξωτερικῶς καὶ τυπικῶς, ἀποβαίνει ὄντως προσπάθεια περιέργου, δικαιολογουμένη μὲν ἴσως διὰ τοὺς θύραθεν ἰδεολόγους τῆς ἐλευθερίας καὶ τῶν

56. Neill Stephen, Proselytism and Church Unity. Memorandum prepared for Working Committee of Faith and Order, FOC Papers, no. 35, August 1953, p. 1.

δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου, οὐχὶ ὁμῶς καὶ διὰ τοὺς ἐκπροσώπους τῶν Ἐκκλησιῶν καὶ τῆς Θεολογίας.

Ἐὰν δὲ τώρα λάβωμεν ὑπ' ὄψιν πόσον εὐρυτέρας καὶ πολυπλοκωτέρας ὕφης εἶναι τὸ ζήτημα τοῦ Προσηλυτισμοῦ ἐν τῇ βαθυτέρᾳ ζωῇ τῶν Ἐκκλησιῶν, παρουσιαζόμενον ὡς συνεχῆς δρᾶσις «διεισδύσεως», κατὰ σύστημα καὶ διὰ ποικίλων καὶ πολλαχῶς ὀργανωμένων μέσων, ἀντιλαμβάνομεθα, ὅτι ἐν τῇ μελέτῃ καὶ δὴ καὶ τῇ ἄρσει τῶν θεωρητικῶν καὶ «θεολογικῶν» προϋποθέσεων — ἐπιραπείτω ἡμῖν ἴδωτε ἢ ἔκφρασις αὕτη — τοῦ Προσηλυτισμοῦ, ὡς θὰ ἴδωμεν καὶ κατωτέρω, εὐρίσκεται ἡ λυσιτελεστέρα ἀντιμετώπισις καὶ λύσις τοῦ ἀνά χειρας προβλήματος τούτου.

Ἐνταῦθα ἀρκούμεθα νὰ εἴπωμεν, ὅτι τὸν θεολογικὸν εἰδικώτερον χαρακτηριστῆρα τοῦ θέματος τοῦ Προσηλυτισμοῦ, ὑπεμφαίνει καὶ ἡ ἐν χρήσει ὀ ρ ο λ ο γ ί α περὶ τὸ ζήτημα τοῦτο καὶ ἡ περὶ ταύτην εὐρυτέρα συζήτησις. Τοῦτο δὲ τυγχάνει ἐκτὸς πάσης ἀμφιβολίας.

Ὡς γνωστὸν ἡ περὶ τὸ θέμα τοῦτο ἀπ' εὐθείας ὀρολογία παρουσιάζει πολὺ θεολογικόν, ἢ καὶ ἀμεσώτερον εἰπεῖν, πολὺ βιβλικὸν ἐνδιαφέρον καὶ περιεχόμενον. Καὶ τοῦτο διότι ἡ ὀρολογία αὕτη ἔχει τοῦτον τὸν ἰδιάζοντα χαρακτῆρα, ὅτι εἶναι καὶ ἄρχῃν ὀρολογία ἀπολύτως ἀγιογραφικῆ⁵⁷.

Ὅντως, τόσον τὸ ἀφηρημένον οὐσιαστικὸν «προσηλυτισμός», ὅσον καὶ τὸ ἐπίθετον «προσήλυτος», τὸ πολλάκις θέσιν συγκεκριμένῳ οὐσιαστικῷ ἐν τῇ γλώσσῃ τῆς Ἀγίας Γραφῆς ἐπέχον, ὅσον ἐπίσης καὶ τὰ παράγωγα ἐκ τούτων ρήματα ὑπὸ τὸν τύπον τοῦ «προσηλυτεύω» ἢ «προσηλυτίζω», ἀνάγονται εἰς τὴν γλώσσαν τῶν Ο', παρ' οἷς καὶ συναντᾶται, τὸ πρῶτον, ὁ ὄρος ὡς μετάφρασις τοῦ παραλλήλου ἑβραϊκοῦ «gêr» (καὶ πληθυντικὸς (gêrim)), σημαίνοντος τὸν ξένον γενικῶς, τὸν πάροικον, τὸν παρεπιδημοῦντα ἐν τῇ Ἰουδαϊκῇ Πρωτεύουσῃ⁵⁸.

Οὕτω εἰς τὰ χωρία Γ ε ν. 47,9, Ἔ ξ ο δ. 12,40, Ἰ ε ζ ε κ. 14,7 καὶ ἀλλαχοῦ (ὡς τὰ χωρία Α' Πα ρ α λ. 22,2, Β' Πα ρ α λ. 2,17, 30,25, Τ ω β. 1,8

57. Ἡ λέξις «προσήλυτος» τυγχάνει σχεδὸν ἀγνωστος εἰς τὴν κλασσικὴν φιλολογίαν καὶ γλώσσαν. Πρβλ. B o n s i r v e n J., Le Judaisme Palestinien au temps de Jésus-Christ. Sa Théologie, vol I, La Théologie Dogmatique (Paris 1935) p. 22, n. 4. Ὁ Φίλων εἰς τὸ Π ε ρ ῖ Μ ο ν α ρ χ ί α ς αὐτοῦ (1,7) οὕτω καθορίζει τοὺς Προσηλύτους «Προσηλύτους ἀπὸ τοῦ προσεληλυθέναι καινῇ καὶ φιλοθέῳ πολιτείᾳ» (ἐκδ. Mangey, τόμ. Β', σελ. 219).

58. Διὰ τὴν ἐτυμολογίαν καὶ τὴν ἔννοιαν τῆς λέξεως «προσήλυτος», ὡς καὶ διὰ τὸν θεσμὸν αὐτὸν τοῦ Προσηλυτισμοῦ ἐν τῷ Ἰουδαϊσμῷ ἴδε B e r t h o l e t J., Die Stellung der Israeliten und der Juden zu den Fremden (Freiburg i. B. 1896) pp. 1/176, G u t t m a n n A., Das Judentum und seine Umwelt (Berlin 1927) pp. 43/66, B i a-

κλπ.) συναντᾶται ἡ αὐτὴ πάντοτε λέξις τοῦ «προσηλύτου»⁵⁹, ἐν τῇ ἐννοίᾳ τοῦ ξένου ἢ τῶν ξένων, τῶν «προσηλυτευόντων», τῶν παρεπιδημούντων τῷ Ἰσραὴλ⁶⁰, ὡς ἦσαν οἱ «μέτοικοι» εἰς τὰς ἀρχαίας Ἀθήνας.

Ἐκ τῆς Π.Δ. ὁ ὄρος οὗτος, περιβεβλημένος καὶ τὴν ἦν ἐν τούτῳ τῷ μεταξὺ διὰ τῆς ἐν χρήσει ραββινικῆς ἰδίᾳ παραδόσεως προσέκτησε σημασίαν⁶¹ — καθ' ἣν «προσῆλυτος» ἦτο ὁ κατόπιν καταλλήλως ἀσκηθείσης πολυπλευροῦ θρησκευτικῆς κατηχήσεως κερδιθεὶς εἰς τὴν Ἰουδαϊκὴν θρησκείαν ξένος — διήλθε καὶ εἰς τὴν γλῶσσαν τῆς Κ.Δ.⁶² Ὁ Κύριος χρησιμοποιοῖ τὸν ὄρον ἐν τῷ Ματθ. 23,15, καυτηριάζων τὴν εἰδικὴν τῶν Φαρισαίων περιπτώσιν, θελόντων, ὅπως κατὰ τινὰ τρόπον «ποιήσωσι πρόσῆλυτον ἕνα». Ἡ λέξις ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ σημαίνει τὸν «ξένον», ἀλλὰ μᾶλλον καὶ τὸν ἀλλόθρησκον, τὸν προσαρτισθέντα εἰς τὴν πίστιν τῶν Ἰουδαίων⁶³. Εἰς τὰς Πράξεις (2,5 καὶ 11), ἐπὶ τῇ ἑορτῇ τῆς Πεντηκοστῆς, ἀναφέρονται ὡς παρόντες ἐν Ἱερου-

l o b l o c k i S., Die Beziehungen des Judentums zu Proselyten und Proselytentum (Berlin 1930) pp. 4 κ. ἐξ., Φιλιππίδου Α., Ἱστορία τῆς ἐποχῆς τῆς Καινῆς Διαθήκης ἐξ ἀπόψεως παγκοσμίου καὶ πανθρησκειακῆς (Ἀθήναι 1958) passim.

59. Οἱ Ο' ἐν Ἐξοδ. 12, 19 καὶ Ἠσ. 14,1 (ὡς ἄλλωστε καὶ ὁ Φίλων, μεταγενεστέρως δὲ καὶ ὁ ἱερὸς Ἰουστίνος) μεταγλωττίζουσι τὸν κατὰ τὴν ἀραματικὴν διάλεκτον τύπον τοῦ «guyyora» διὰ τῆς λέξεως «γειώρας» ἢ «γηώρας». Ἴδε Bonsirven J., Le Judaïsme Palaestinen au temps de Jesus-Christ. Sa Théologie, vol. I, La Théologie Doqmatique (Paris 1935) p. 22.

60. Vigouroux F., Dictionaire de la Bible, tom. V., col. 753. Πρβλ. καὶ Hastings, Dictionary of the Bible, tom IV, pp. 132/135, ἔνθα καὶ λεπτομερεστέρᾳ ἀνάλυσις τῶν βιβλικῶν παραλλήλων μετὰ τῶν σχετικῶν ἐξηγητικῶν ἐνδείξεων, ὡς ἐπίσης καὶ λεπτομερῆς παράθεσις τῶν περὶ «ἐπηλύτων» ἀντιλήψεων Φίλωνος τοῦ Ἰουδαίου. Ἴδε εὐσυνόπτως τὴν ἐν τῇ Π.Δ. χρῆσιν τῶν λέξεων ἐν Hatch Edwin καὶ Redrath H., A Concordance to the Septuagint, tom. II (Graz-Austria 1954) p. 1216.

61. Περὶ τῶν Ραββινικῶν δεδομένων ἐπὶ τοῦ ἱστορικοῦ παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις Προσηλυτισμοῦ καὶ περὶ τῶν νεωτέρων καὶ συγχρόνων ἐκδηλώσεων αὐτοῦ ἴδε Well J., Le Judaïsme (Paris 1931) pp. 203 κ. ἐξ. Περὶ δὲ τῶν προσηλυτιστικῶν μεθόδων καὶ μέσων ἐν τῷ Ἰουδαϊσμῷ ἴδε Friedlaender G., La propagande religieuse des Juifs avant l'ère chrétienne, ἐν Revue des Etudes Juives 30 (1895) pp. 162/281, Ἰδίου, Das Judentum in der vorchristlichen griechischen Welt ien (W1897) pp. 10/19, C a u s s e, La Propagande juive et l' Hellénisme, ἐν Revue d' Histoire et de Philosophie Religieuses, 1923, pp. 397/414.

62. Ἴδε Meyer E., Ursprung und Anfänge des Christentums, vol II (Stuttgart-Berlin 1921) pp. 26 καὶ 354 κ. ἐ. S c h ü r e r, Geschichte des jüdischen Volkes im Zeitalter Jesu Christi, tom. III (Leipzig 1909) pp. 165 κ. ἐ., Φιλιππίδου Α., Ἱστορία τῆς ἐποχῆς τῆς Καινῆς Διαθήκης ἐξ ἀπόψεως παγκοσμίου καὶ πανθρησκειακῆς (Ἀθήναι 1958) passim).

63. L a g r a n g e M. J., Evangile selon Saint Matthieu (7 Paris 1948) p. 442, πρβλ. καὶ Ἰδίου, Le Messianisme chez les Juifs (150 av. J. C. à 200 ap. J. C.), (Paris 1909) pp. 273 κ. ἐξ.

σαλήμ Ἰουδαῖοι καὶ «προσήλυτοι». Οὗτοι συνήθως χαρακτηρίζονται ὡς «φοβούμενοι τὸν Θεόν» (Πράξ. 10,2 καὶ 22., 13,16 καὶ 18), ἢ ὡς «σεβόμενοι τὸν Θεόν» (Πράξ. 16,14 καὶ 18,17), ἢ ἀπλῶς ὡς «σεβόμενοι» (Πράξ. 13, 50; 17,4 καὶ 17), καὶ ἀπαξ ὡς «σεβόμενοι προσήλυτοι» (Πράξ. 13,43). Πρόκειται περὶ τῶν μεταστραφέντων εἰς τὸν Ἰουδαϊσμόν ξένων⁶⁴, περὶ ὧν ἀπεριφράστως καὶ ἐν τῷ αὐτῷ ἀκριβῶς πνεύματι ὁμιλεῖ τὸ ὡς Εὐαγγέλιον τοῦ Νικοδήμου γνωριζόμενον ἀπόκρυφον κείμενον, τὸ λέγον· «Τί εἰσι προσήλυτοι; Οἱ γεννηθέντες παῖδες Ἑλλήνων καὶ λεγόμενοι Ἰουδαῖοι»⁶⁵.

Ἐντὸς τῆς χριστιανικῆς Παραδόσεως ὁ ὅρος «προσήλυτος» προσέλαβεν ἐνωρίτατα τὴν ἔννοιαν τοῦ μεταστρεφομένου ἐκ τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ ἢ τοῦ Ἑθνισμοῦ εἰς τὸν Χριστιανισμόν⁶⁶. Ὁ ὑπὸ τοιαύτην ἔννοιαν συναντώμενος ἐν ταῖς πηγαῖς τῶν πρώτων αἰώνων ὅρος «προσήλυτος», ἀπὸ τοῦ Δ' αἰῶνος καὶ ἐξῆς, καὶ ἰδίᾳ ἀφ' ἧς ἐποχῆς ὁ Χριστιανισμὸς ἀνεκηρύσσεται διὰ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου εἰς ἐπίσημον θρησκείαν τοῦ Κράτους, προσέκτα καὶ τὴν σημασίαν τοῦ κατὰ ἓνα οἰονδήποτε τρόπον, ἐν βίᾳς ἢ ἀπειλῆς ἢ παραπίσεως ἢ δελεασμοῦ κλπ. προσεταιρισμοῦ ἀτόμου τινος εἰς τὴν χριστιανικὴν παράταξιν. Σὺν τῇ ἐμφανίσει δὲ καὶ ἀνδρώσει τῶν αἱρέσεων ἐντὸς τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἰδίᾳ ἀπὸ τοῦ Ἀρειανισμοῦ καὶ ἐξῆς, ὁ ὅρος προσέλαβε καὶ τὴν ἀμεσωτέραν, ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τὴν ἀπὸ μέρους τῶν αἰρετικῶν ἀσκουμένην προσηλυτιστικὴν δρᾶσιν ἢ πρὸς τὴν ἀπὸ ὀρθοδόξου πλευρᾶς ἀντίδρασιν ἢ καὶ τὴν ἀνάλογον καὶ τῶν ὀρθοδόξων δρᾶσιν προσελκύσεως τῶν αἰρετικῶν εἰς τὴν Ὁρθοδοξίαν, ἔννοιαν⁶⁷, ὑφ' ἣν καὶ συναντῶμεν τὸν ὅρον εἰς τὰς μετέπειτα βυζαντινὰς πηγὰς καὶ τὰς καθόλου περὶ ἐλευθερίας ἐν τῇ Βυζαντινῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ τῇ Βυζαντινῇ Πολιτείᾳ ἀντιλήψεως καὶ ἐπισήμου Διατάξεως⁶⁸.

64. Περὶ τῶν «σεβομένων» τούτων ἢ «φοβουμένων τὸν Θεόν», ὡς ἰδιαιτέρας κατηγορίας προσώπων τῷ καθόλου θεσμῷ τοῦ Ἰουδαϊκοῦ Προσηλυτισμοῦ, καὶ περὶ τῆς θέσεως τούτων ἐν τῇ Ἰουδαϊκῇ καιwonίᾳ, ἴδε Bialoblocki S., Die Beziehungen des Judentums zu Proselyten und Proselytentum (Berlin 1930) pp. 4 κ.έ., Juster J., Les Juifs dans l' Empire romain, leur condition juridique, économique et sociale, tom' I (Paris 1914) pp. 23 κ.έ.

65. Ἐπισημῶν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, παρὰ Ποντίου Πιλάτου, «Acta Pilati», A, 22, ἐν De Tischendorf's C. O. n. s. t., Evangelia Apocrypha (Lipsiae 1876) σπ. 226. Πρβλ. καὶ «Gesta Pilati», § 2, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 346.

66. Ἰουστίνου, Διάλογος πρὸς Τύφωνα, 23 καὶ 122, PG 6, 525 καὶ 760, ἐνθα χρησιμοποιεῖ καὶ τὸν ἐξηλληνισμένον τύπον τοῦ «γῆρας», Εἰρηναίου, Κατὰ Αἱρέσεων, Γ', 21, 1, PG 7, 946, Τερτυλλιανοῦ, Κατὰ Ἰουδαίων, 1, PL 2, 597, Ἰουλλίου Ἀφρικανοῦ, Περὶ τῆς ἐν τοῖς ἑποῖς Εὐαγγελίοις γενεαλογίας (Epistola Aristidem) PG 10,60/61 κ.έλλ.

67. Carlyle A. J., The Christian Church and Liberty (London 1924) pp. 89/94, Bates M. S., Religious Liberty; A Inquiry (New York, Intern. Miss. Council καὶ London 1945) pp. 137/139.

68. Bates M. S., Religious Liberty; A Inquiry (New York, Intern. Miss. Council καὶ London 1945) pp. 238/239 καὶ 251. Πρβλ. καὶ Brown L. E., The

Κατὰ ταῦτα ἡ σημασία τοῦ προσεταιρισμοῦ χριστιανοῦ τινος ἀπὸ μιᾶς ἐκκλησιαστικῆς παρατάξεως εἰς ἄλλην, ὡσαύτως χριστιανικὴν, ἢ καὶ εὐρύτερον ἢ σημασία τῆς μεταπηδήσεως ἀτόμου ἢ κοινοτήτων χριστιανικῶν ἐξ Ἐκκλησίας τινος ἢ Ὁμολογίας εἰς ἑτέραν, ἐμφανίζεται κυρίως εἰπεῖν καὶ ἐπικρατεῖ, ἀφ' ἧς ἐποχῆς παρουσιάζονται καὶ αἱ κυριώτεραι ἀποσχίσεις ἐν τῷ σώματι τῆς Ἐκκλησίας. Διὸ καὶ δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, ὅτι ὁ ὄρος «προσηλυτισμὸς» ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν Χριστιανικῶν Γραμμάτων ἐμφανίζεται κυρίως ἐν χρονικῇ συναρτήσει πρὸς τὰς αἱρέσεις καὶ τὰ σχίσματα, αἱ δὲ κυριώτεραι καὶ σπουδαιότεραι περιπτώσεις «χριστιανικῶν προσηλυτισμῶν» συμπίπτουσι, κυρίως εἰπεῖν, ἐν τῇ περιόδῳ τῶν μεγάλων αἱρέσεων καὶ τῶν ἱστορικῶν περιπετειῶν τῆς ἐνότητος τῆς Ἐκκλησίας. Ἦσαν δὲ αἱ συνηθέστεραι μέθοδοι ἐν τοῖς ἱστορικοῖς τούτοις προσηλυτισμοῖς τῆς ἀρχαιότητος, οἷαι καὶ ὅσαι κατ' ἀρχὴν συναντῶνται καὶ ἐν πάσῃ ἄλλῃ περιόδῳ τῆς ζωῆς καὶ ἱστορίας τῆς Ἐκκλησίας, καὶ δὴ ἡ βία, ὁ ἐξαναγκασμὸς, ἢ κατὰ καιροὺς κρατική νομοθεσία, ἀλλὰ καὶ ὅλα τὰ λοιπὰ μέσα παραπλανήσεως, ὅσα ἢ πρᾶξις καθιέρωσεν ἕκτοτε, ὡς μεθόδους προσηλυτιστικὰς συνήθεις, ἰσχυρῆς καὶ μέχρι τῆς σήμερον, καὶ ὅσα ἀκριβῶς προσέδωσαν εἰς τὸν ὄρον τοῦτον τοῦ «προσηλυτισμοῦ» τὴν κακὴν σημασίαν, ἣν κέκτηται καὶ ἐξακολουθεῖ διατηρῶν οὗτος.

Εἶναι ὄντως περίεργος ἡ ἔννοια, ἣν ἐκφράζουσιν οἱ ὄροι «προσηλύτος» καὶ «προσηλυτισμὸς» σήμερον. Οὐδενὸς τὴν προσοχὴν δύναται νὰ διαφύγῃ τὸ γεγονός, ὅτι ὑπὸ τοὺς ὄρους τούτους περιλαμβάνονται ἢ ἀπλῶς ἐξυπονοοῦνται ὅλα ἐκεῖνα τὰ ἀνοίκεια, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, μέσα, τὰ χρησιμοποιούμενα πρὸς ἐπίτευξιν τῶν γνωστῶν καὶ ἐκ τῶν προτέρων σαφῶς προδιαγεγραμμένων σκοπῶν τοῦ προσηλυτίζεῖν, μέσα ἅτινα κυμαίνονται ἀπὸ τῶν πολλῶν καὶ ποικίλων μεθόδων παρκαταστάσεως, διὰ λόγου ἢ διὰ γραφίδος ἢ δι' ἐντύπων ἢ καὶ ἄλλως, μέχρι καὶ τῶν ὑπερβολικωτέρων τοιούτων, ὡς εἶναι ἡ χρῆσις βίας, ἢ πίεσις, κοινωνικὴ ἢ οἰκονομικὴ, ἢ δωροδοκία, ἢ κολακεία, ὁ χρηματισμὸς, ἢ ποικίλων μορφῶν καὶ ἐκτάσεως σιτήριξις τοῦ προσηλυτιζομένου κλπ. Ὁ προσήλυτος δέ, ὑπὸ τὴν σημερινὴν πλέον ἀντίληψιν καὶ ἐρμηνείαν τοῦ ὄρου, θεωρεῖται γενικῶς ἄνθρωπος, ὅστις ὑπέκυψεν ὑπὸ τοιαύτην ἢ ἐκεῖνην τὴν μορφήν τῆς ἐξασκηθείσης ἐπ' αὐτοῦ ἐλαφρᾶς ἢ βαρείας πίεσεως καὶ ἡλλαξεί θρησκευτικὰς πεποιθήσεις, ἐκουσίως ἢ ἀκουσίως, ἐνσυνειδήτως ἢ παρὰ συνείδησιν. Ἐδὼν δὲ οὐχὶ πάντως ὅλαι αἱ περιπτώσεις «μεταστροφῶν» ἀνταποκρίνονται εἰς τοὺς οὕτως περιγραφομένους ὄρους παραπίεσεως, ἐν τούτοις σήμερον ὁ ὄρος «προσηλύτος» καθ' ἑαυτὸν προσέλαβεν ἐπὶ τοσούτῳ παρεφθαρμένον νόημα, ὥστε νὰ περικλείῃ ὀλόκληρον τὴν παράτονον καὶ πικρὰν σημασίαν τοῦ

«ἀλλάξοπιστοῦντος» τοῦτ' αὐτό, ὅπερ ἀσφαλῶς καθιστᾷ τὴν μὲν πράξιν τοῦ προσηλυτίζεин ὑποπτον καθ' ἑαυτήν, τὸν προσηλυτίζοντα πρόσωπον ἀμφισβητήσιμου χριστιανικῆς ἀκεραιότητος καὶ εἰλικρινείας, τὸν δὲ προσηλυτιζόμενον, ἐὰν μὴ τι ἄλλο, τοῦλάχιστον πρόσωπον ἐπιπολαίως κρίνον τὰ τῆς πίστεως πράγματα, καὶ ὡς τοιοῦτον, ἀνάξιον τῆς ἐμπιστοσύνης τῆς ἐξ ἧς ἀποσπᾶται Ἐκκλησία. Ταῦτα τοῦλάχιστον διὰ τὰς συνθήεις ὑπὲρ τὰς γνωστὰς προϋποθέσεις καὶ συνθήκας γενομένης προσηλυτιστικᾶς μεταστροφᾶς. Βεβαίως δὲν ἀγνοοῦμεν καὶ τὴν ὑπαρξίν καὶ ἄλλων, σοβαροτέρων καὶ εἰλικρινεστέρων μεταστροφῶν, ἃς ὅμως δὲν δυνάμεθα νὰ περιλάβωμεν ἀμέσως ὑπὸ τὴν κοινήν καὶ γενικὴν ὀνομασίαν τῶν προσηλυτισμῶν, περὶ ὧν ὁ λόγος ἐνταῦθα. Ἐπὶ τούτων θὰ ἐπανέλθωμεν ἐν τοῖς κατωτέρω.

Πάντως οἱ χαρακτηρισμοί, οὓς ἐδώσαμεν ἐν ταῖς εὐθύς ἀνωτέρω γραμμαῖς περὶ προσηλυτιζόντων καὶ προσηλυτιζομένων ἐν τῇ συγχρόνῳ διαρθρώσει καὶ μορφῇ τῶν συνήθων προσηλυτιστικῶν δράσεων τῶν Ὁμολογιῶν ἰσχύει ὄχι μόνον διὰ τὰς περιπτώσεις, τὰς ἀφορώσας τὸν χύδην λαὸν καὶ τὸν μεταξὺ τούτου διεξαγόμενον Προσηλυτισμὸν. Ἰδίᾳ τὰ περὶ προσηλυτιζομένων ἰσχύουσι καὶ δι' ἐκείνους ἐκ τῶν μεταστρεφομένων, οἱ ὅποιοι τυχὸν θὰ δύνανται νὰ ἀνήκωσι καὶ εἰς τὰς ἀνωτέρας ἐπιβαθμίδας τῆς θρησκευτικῆς καὶ διανοητικῆς κλίμακος καὶ ἱεραρχίας. Ἀσφαλῶς περισσοτέραν ἡμῶν τῶν Ὁρθόδοξων πεῖραν τοῦ πράγματος θὰ ἔλαβον καὶ ἄλλαι μὲν Ἐκκλησίαι τῆς Δύσεως, μάλιστα δὲ οἱ Ἀγγλικανοὶ ἐν τῷ προσώπῳ οὐκ ὀλίγων μεταστραφέντων, εἰς τὴν Ρωμαιοκαθολικισμὸν ἰδίᾳ, ἐκλεκτῶν ἐκπροσώπων αὐτῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἀρκεῖ, νομίζομεν, νὰ ἀναφέρωμεν τὰς περιπτώσεις ἐνός Newman ἢ ἐνός Manning κλπ.⁶⁹

Καὶ αὕτη μὲν ἡ στενωτέρα ὁρολογία τοῦ ἀνα χειρας ἐπιμαχωτάτου ζητήματος τοῦ Προσηλυτισμοῦ. Αὕτη, μονολεκτικῆ, οὕτως εἰπεῖν, οὔσα, καθ' ὃ στρεφόμενη περὶ τὸν ὄρον «προσηλύτος» καὶ τὰ παράγωγα τούτου, ὑπὸ τε τὴν ἱστορικωτέραν αὐτῆς χρῆσιν καὶ ἔννοιαν καὶ ὑπὸ τὰς γνωστὰς παραφθορὰς τῆς ἐννοίας, τὰς ὁποίας ἐγνώρισε, ἀποδεικνύει σαφῶς καὶ ἀπεριφράστως, ὅτι περὶ τὸ ζήτημα τοῦτο ὑπάρχει εὐρύτερόν τι θέμα χρησιμοποιοιουμένης ὁρολογίας, δημιουργούσης δυσκολίας καὶ παρερμηνείας ἐν τῷ ὅλῳ ζητήματι.

Αἱ δὲ δυσκολαὶ αὗται καὶ παρερμηνεῖαι δὲν αἰρούνται ποσῶς ὑπὸ τῆς ποικιλομόρφου ἐρμηνείας τῆς ὁρολογίας ταύτης, πρὸς τὴν κατεύθυνσιν, καθ' ἣν προσηλυτίζει κυρίως θὰ ἔδει νὰ σημαίνῃ ἢ τὴν περὶ τὸ ἐκχριστιανίζει καθόλου δρᾶσιν καὶ ἐνέργειαν τῶν Ἐκκλησιῶν, στρεφόμενην πρὸς τοὺς ἔξω, τοὺς μήπω ἀκροασαμένους τοῦ Εὐαγγελίου τοῦ Κυρίου, ἢ, ἐμμεσώτερον καὶ θεολογικωτέρον πως τὸ «ὀδηγεῖν τὸν ἄνθρωπον ὑπὸ τὴν ἀληθῆ δεσποτείαν τοῦ

69. The Oxford Dictionary of the Christian Church, edit. by F. L. Cross (London 1957) p. 849.

Κυρίου Ἰησοῦ»⁷⁰. Λέγομεν δὲ ὅτι δὲν αἰρόνται αἱ δυσκολίαι, διότι ἀφ' ἐνὸς μὲν ἢ περὶ τὸ ἐκχριστιανίζειν τοὺς ἔξω φιλολογία ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, καὶ δὴ καὶ οὐχὶ μόνον ἐν ταῖς ἀναπτυσσούσαις ἱεραποστολικῇν δρᾶσιν εἰς τὰς πραγματικὰς ἀνά τὸν κόσμον περιοχὰς καὶ ζώνας ἱεραποστολικῶν δυνατοτήτων, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ ἡμετέρᾳ Ὀρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ, εἶναι τοιαύτης φύσεως καὶ ἐννοίας, ὥστε τὸ μὲν «ἐκχριστιανίζειν» τοὺς ἔξω νὰ σημαίη τούτο ἀκριβῶς, ὅπερ καθ' ἑαυτὴν ἢ λέξις αὕτη σημαίνει κυριαλεκτικῶς, ὑπὸ δὲ τὸν ὄρον «προσηλυτισμός» νὰ μὴ δύνηται νὰ νοηθῇ ποσως ἢ ἐκχριστιανικῇ δρᾶσιν τῶν Ἐκκλησιῶν, ἀλλ' αὐτὸ καὶ μόνον, ὅπερ σήμερον ἢ λέξις καθ' ἑαυτὴν σημαίνει, ἥτις τὸ προσεταιρισμὸν τῶν μελῶν ἐτέρας Ἐκκλησίας ἢ Ὁμολογίας εἰς τὴν τοῦ προσηλυτίζοντος τοιαύτην. Ἀφ' ἐτέρου δὲ διότι ὑπὸ τὸ «ἰδὲν γινῆναι τινὰ εἰς τὴν ἀληθῆ δεσποτείαν τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ» ὑποκρύπτεται ὀλόκληρος ἢ ὑπολανθάνουσα προσηλυτιστικὴ σκέψις καὶ διάθεσις. Λάβωμεν ὅμως τὰ πράγματα κατὰ τὴν ἑαυτῶν σειρὰν.

Τὸ «ἐκχριστιανίζειν» ἢ, ὑπὸ τὸν τύπον τοῦ ἀφρημένου οὐσιαστικοῦ, ὁ «ἐκχριστιανισμός» ἢ ἡ «ἐκχριστιανίσις» («christianisation, christianisierung») τῶν ἔξω, τῶν μῆπω ἀκροασαμένων τοῦ Εὐαγγελίου, τυγχάνουσι ἐκ τῶν ὧν οὐκ ἀνευ τῆς ἀποστολῆς τῆς ἀληθοῦς Ἐκκλησίας καὶ ἐκ τῶν ἀπαρεγκλίτων ἠθικῶν ὑποχρεώσεων παντὸς χριστιανοῦ. Πλὴν τούτο ποσως δὲν δύναται νὰ ἀποδοθῇ διὰ τοῦ ὄρου «προσηλυτισμός» ἐν τῇ κυριολεξίᾳ τοῦ πράγματος, διότι ὁ τελευταῖος οὗτος ὄρος ὑπέστη ἐν τῇ ἐννοίᾳ αὐτοῦ μείωσιν τινὰ, ἱστορικῶς καὶ ἄλλως ἐπιμεμαρτυρημένην — τοῦθ' ὅπερ δὲν διαμφισβητεῖται ὑπ' οὐδενὸς ἐν τῇ σημερινῇ εὐρείᾳ συζητήσῃ τοῦ θέματος τοῦ Προσηλυτισμοῦ — ἢ δὲ εὐθύνη τοῦ «ἐκχριστιανίζειν» μένει ἀκεραία καὶ μὴ δυναμένη νὰ γνωρίσῃ οἰανδήποτε σύγχυσιν, νομίζομεν, ὡς πρὸς τὰς ἀπὸ τοῦ γνωστοῦ Προσηλυτισμοῦ προερχομένας ὑπερβολὰς καὶ παρεκκλίσεις. Καὶ ἀναγνωρίζομεν μὲν, ὅτι ἀποτελεῖ μειονέκτημα ἐν τῇ σήμερον συζητήσῃ περὶ τοῦ Προσηλυτισμοῦ (καὶ εὐρύτερον ἐν τῇ συζητήσῃ τοῦ θέματος τῆς συγχωνεύσεως τοῦ Π.Σ.Ε. μετὰ τοῦ Διεθνoῦς Συμβουλίου Ἱεραποστολῶν)⁷¹ ἢ ἐν τῇ γλώσσῃ τῶν Δυτικῶν μορφῶν τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ ἐν αὐτῷ, ὡς εἶδος, τῷ Π.Σ.Ε. χρησιμοποιουμένη φρασεολογία, ἢ ἔχουσα εἰς τὸ ἐπίκεντρον αὐτῆς τοὺς ὄρους «Ἱεραποστολή» καὶ «ἱεραπόστολοι», ἢ «Mission» καὶ «Missionary» καὶ «Missionary work» (καὶ ἐν ἑλληνικῇ ἱστορικῇ ἀποδόσει τῶν ὄρων τούτων «Μισσιοναρισμός», «μισσιονάριος» καὶ «μισσιοναρικὸν ἔργον»), καὶ θὰ διηκολύνετο ἀναμφιβόλως ἢ συζήτησις καὶ θὰ ἀπέβαινεν ἀποδοτικωτέρα αὕτη, ἐὰν

70. World Council of Churches. Minutes and Reports of the Ninth Meeting of the Central Committee, Galyatetö, Hungary, July 28- August 5, 1956, p. 81.

71. Θὰ ἐπανέλθωμεν ἐν τοῖς κατωτέρω, ἐν Παραρτήματι, ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου, ὅπερ θεωροῦμεν ὡς στενῶς συνδεδεμένον μὲ τὴν μελέτην τοῦ ἀνά χεῖρας ζητήματος τοῦ Προσηλυτισμοῦ.

εἰς πᾶσαν συγκεκριμένην περίπτωσιν, εἰς ἣν πρόκειται περὶ ὄντως ἐκχριστιανικοῦ ἔργου, ἐχρησιμοποιοεῖτο ἀπὸ μὲν τῆς πλευρᾶς τῶν ἑτεροδόξων ἀδελφῶν ὁ σχετικὸς ὅρος «ἐκχριστιανίζεῖν» κλπ, ἀπὸ δὲ ἡμετέρας πλευρᾶς ἀπεφεύγετο ἡ χρῆσις τῶν ἤδη κακῆν διὰ τῶν σελίδων τῆς ἱστορίας ἔννοιαν προσκτησάντων ὄρων «Μισσιοναρισμός» κλπ. καὶ ἐχρησιμοποιοεῖτο εἰς τὰς περιπτώσεις ἀληθοῦς πρὸς τοὺς ἔξω ἱεραποστολῆς — ἐπαναλαμβάνομεν τοῦτο μετὰ πάσης τῆς δεούσης ἀκριβολογίας — ἡ περὶ τὸν ὄρον «ἐκχριστιανισμός» φρασεολογία, πλὴν καὶ παρὰ ταῦτα, νομίζομεν, ὅτι οὔτε ἡ περὶ τὸ σημεῖον τοῦτο λεπτολογία τῶν μερῶν ἠμπορεῖ νὰ λύσῃ τὸ κατ' ἀρχὴν ζήτημα καὶ τὰς παρομαρτούσας αὐτῷ ἀνωμάλους συνεπειάς, διότι ἀκριβῶς τελείως διάφορον εἶναι τὸ ἔδαφος, ἐφ' οὗ κινεῖται ὁ πολὺπλοκος μηχανισμὸς τῆς περὶ τὸ προσηλυτίζειν δράσεως τῶν Ἐκκλησιῶν καὶ Ὁμολογιῶν καὶ τελείως ἄλλος ὁ τομεὺς τῆς πραγματικῆς πρὸς τοὺς ἔξω ἱεραποστολῆς, τοῦ ἐκχριστιανικοῦ δηλονότι ἔργου τῆς Ἐκκλησίας.

Ὡς πρὸς δὲ τὸν ἕτερον κύκλον ἰδεῶν, ὃν ἀντιπροσωπεύει ἡ φράσις «ὀδηγεῖν τινα ὑπὸ τὴν ἀληθῆ δεσποτείαν τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ», ὑφ' ἣν εἴπομεν, ὅτι ὑποκρύπτεται ὀλόκληρος ἡ ὑπολανθάνουσα προσηλυτιστικὴ σκέψις καὶ διάθεσις τῆς σήμερον, ἔχομεν νὰ παρατηρήσωμεν τὰ ἑξῆς: Καὶ ἐὰν ἤθελεν ἔτι ὑποτεθῆ πρὸς στιγμήν, ὅτι ἡ σχέσις μεταξὺ τοῦ προσηλυτίζειν καὶ τοῦ ὡς ἄνω «ὀδηγεῖν τινα ὑπὸ τὴν ἀληθῆ δεσποτείαν τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ» εἶναι βαθυτέρα καὶ οὐσιαστικωτέρα, εἰς τρόπον ὥστε νὰ ἀμβλύνηται πῶς σήμερον ἡ ὑπὸ τὸν ὄρον «προσηλυτισμός» ὑπάρχουσα ἀρνητικὴ ἔννοια, ἐν τούτοις αἱ ἐκ τῆς ἐκφράσεως ταύτης γεννώμεναι ἀπορίαι καὶ σκέψεις ἀποδεικνύουσιν, ὅτι οὔτε ἡ σχέσις μεταξὺ τῶν δύο τούτων εἶναι τόσον ἐκφραστικὴ, οὔτε δὲ καὶ ἡ ἐρμηνεία καθ' ἑαυτὴν τοῦ «ὀδηγεῖν» τούτου εἶναι τόσον εὐκολός. Διότι τίθεται ἀφ' ἑαυτῆς ἡ ἐρώτησις: Τί εἶναι καθ' ἑαυτὸ τὸ «ὀδηγεῖν» τοῦτο; Ἀσφαλῶς ὀδηγεῖν τινα ὑπὸ τὴν δεσποτείαν τοῦ Κυρίου, δὲν σημαίνει ὀδηγεῖν αὐτὸν ἄνευ συγκεκριμένου τινὸς κριτηρίου. Ποῖον ὅμως, ἢ ποῖα τὰ κριτήρια ταῦτα; Ἀλλὰς λέξεσι, ποῖαι αἱ προϋποθέσεις τοῦ οὐχὶ πάντως παραπλανητικῶς ὀδηγεῖν τινα; Ἐπὶ πλεόν ὀδηγεῖν τινα εἰς τὸν Κύριον σημαίνει ὀδηγεῖν αὐτὸν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Κυρίου. Ἄλλ' ἐν τῷ αὐτῷ περιπτώσει τίς ἢ πρὸς ἣν ὀδηγεῖται οὗτος ἀληθῆς Ἐκκλησία τοῦ Κυρίου; Καὶ ἐν τῇ πορείᾳ ταύτῃ ἀπὸ τίνος Ἐκκλησίας πρὸς ἑτέραν, ποῖα ἢ ἀληθεστέρα; Καὶ ποῖον δύναται νὰ εἶναι τὸ κριτήριον τῆς ἀληθείας δι' ἐκάστην ἐξ ἐκείνων, μεταξὺ τῶν ὁποίων γίνεται ἡ «προσηλυτιστικὴ δόσοληψία» αὕτη;

Ἴδου λοιπὸν ὅτι εὐρισκόμεθα ἐνώπιον σωρείας ὄλης σωτηριολογικῶν καὶ ἐκκλησιολογικῶν δεδομένων, στενώτατα καὶ ἀμέσως συνδεομένων μετὰ τῶν δυνατῶν νὰ δοθῶσι ἐρμηνειῶν εἰς τὴν ἀπ' εὐθείας ὀρολογίαν περὶ τὰς λέ-

Ξεις «προσηλυτισμός» και «προσήλυτος», τὴν σιενωτέραν, ὡς ἔφθημεν εἰπόντες, ὀρολογίαὶ τοῦ ἀνά χειρας θέματος ἡμῶν τούτου.

Ἄλλ' αἱ περὶ τὴν ὀρολογίαὶν καὶ τὴν ἔννοιαν τοῦ Προσηλυτισμοῦ δυσκολίαι δὲν αἴρονται καὶ διὰ τῆς ἐπιδιωκομένης σήμερον γνωστῆς διευρύνσεως τῶν περὶ τὸ θέμα ἐκφράσεων καὶ ὅρων, διευρύνσεως ἀποβλεπούσης εἰς τὴν εἰσαγωγὴν ἐν τῇ περὶ τὸν Προσηλυτισμὸν συζητήσῃ νέων ὅρων, νέων διατυπώσεων, εἰλημμένων ἐκ τοῦ πλαισίου τῆς ἀποστολῆς καὶ τῶν εὐθυνῶν τῆς Ἐκκλησίας ἐν τῷ κόσμῳ.

Πρόκειται περὶ τῶν περισσότερον ἐν χρήσει σήμερον ὅρων («Μαρτυρία») («Witness»), «Εὐαγγελισμός» («Evangelism»), «Κήρυγμα» («Kerygma»), «Κοινωνία» («Koinonia»), «Διδαχή» («Preaching» ἢ «Didache» «Κοινοποίησις» («Kommunikation»), «Ὁμιλία» ἢ «δόσις λόγου» («Sermonizing» ἢ «spreading the word»), «Παρουσία» («Parousia»), ἀλλὰ καὶ εὐρύτερον «Ἀποστολή» («Apostolate»), «Ἱεραποστολή» («Mission»), Διακονία («Diaconia»), «Ὑπηρεσία» («Service»),⁷². Ὁ σκοπὸς τῆς διευρύνσεως τῆς ὀρολογίας τοῦ θέματος καὶ τῆς εἰσαγωγῆς τῶν νέων τούτων ἐννοιῶν εἶναι ἐμφανής: Ἐπιδιώκεται ἡ διεύρυνσις καὶ δὴ καὶ ἀμβλυσίς τῶν ὑπὸ τὸν βασικὸν ὅρον «προσηλυτισμός» ὑποκρυπτομένων καὶ λανθάνοντων στοιχείων καὶ δεδομένων.

Πλὴν εὐθύς ἀπ' ἀρχῆς δεόν νὰ λεχθῆ, ὅτι ἡ ποικίλη αὕτη καὶ παράλληλος ὡς ἄνω ὀρολογία, ἀνταποκρίνεται, κυρίως εἰπεῖν, πρὸς τὴν πολυπτυχον πρὸς τὰ ἔσω, μάλιστα δὲ καὶ πρὸς τὰ ἔξω δρᾶσιν τῆς Ἐκκλησίας, ἥμισυ ὅμως δύναται νὰ ἐφαρμωσθῆ εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ Προσηλυτισμοῦ καὶ νὰ ἀποδοθῆ εἰς τὰς ἐν τῇ ζωῇ τῶν Ἐκκλησιῶν ἐκφαινομένας ἐκδηλώσεις τούτου. Καὶ ἐὰν ἔτι ὁ Προσηλυτισμὸς παρουσιάζει ὁμοιότητα πρὸς μίαν ἐκάστην ἐκ τῶν μορφῶν τούτων τῆς ἀποστολῆς τῆς Ἐκκλησίας, τοῦλάχιστον ὡς πρὸς τὸν τρόπον καὶ τὰ μέσα ἅτινα μετέρχεται καὶ χρησιμοποιοεῖ οὗτος ἐν τῇ διεισδυτικῇ αὐτοῦ ἀνεκλίξει διὰ μέσου τῶν ἀτόμων καὶ τῶν Ἐκκλησιῶν, ὅμως δὲν ἐξισοῦται, οὐδὲ συνταυτίζεται πρὸς τινὰ ἐξ αὐτῶν. Ἡ μαρτυρία, ἡ κοινωνία, ἡ διακονία καὶ εἴ τις ἄλλη μορφή εὐαγγελισμοῦ τῆς Ἐκκλησίας, εἶναι ἕνα ὡς ἐκ τῶν ἀνεφαίρετων καθηκόντων καὶ εὐθυνῶν τῆς Ἐκκλησίας, ἐφ' ὅσον στρέφεται πρὸς τοὺς μήπω ἀκροασαμένους τοῦ λόγου τοῦ Εὐαγγελίου. Ἡ αὕτη δὲ μαρτυρία καὶ διακονία καὶ κοινωνία κλπ. τῆς Ἐκκλησίας κέκτηνται ὡσαύτως νόημα, ὅταν στρέφονται μὲν καὶ πρὸς τὰ ἔσω, πρὸς τὰ ἑαυτῆς τέκνα, ὅταν δηλονότι ἀποβλέπουσιν εἰς τὴν ἠθικὴν καὶ ἄλλην τεκμηρίωσιν αὐτῶν, πλὴν ἐπὶ τῷ σκοπῷ ὅπως ἀποβῆ καὶ ἡ πληρεστέρα ἢ βίωσις τῆς κατὰ Χριστὸν ζωῆς.

Διὸ καὶ τὴν τοιευτότροπον δρᾶσιν καὶ ἀποστολῇ τῆς Ἐκκλησίας, θὰ

73. Ἴδε ἐνδιαφερούσας ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου παρατηρήσεις ὑπὸ Von Bismarck K. I., *The Christian Vocabulary, an obstacle to communication ἐν Ecumenical Review*, 10 (1957) pp. 1/15.

ἡδυνάμεθα καὶ («ἐκχριστιανισμόν») ἔτι τῶν χριστιανικῶν μαζῶν νὰ ὀνομάσωμεν, ἐκ παραλλήλου πρὸς τὴν ἐκχριστιανικὴν πρὸς τοὺς ἔξω εὐθύνην τῆς Ἐκκλησίας, οὐδέποτε ὅμως θὰ ἐπετρέπετο νὰ συνταυτίσωμεν ταύτην πρὸς τὴν προσηλυτιστικὴν δρᾶσιν καὶ ἐνέργειαν τῶν ἐπὶ μέρους Ὁμολογιῶν.

(Μαρτυρία) καὶ (Κοινωνία) καὶ (Διακονία) στρεφομένη ἀπὸ τινος Ἐκκλησίας πρὸς ἑτέραν, ἐπὶ τῷ σκοπῷ τῆς ἐφέλκυσσεως καὶ τοῦ σφετερισμοῦ πολλῶν ἢ ὀλίγων «προσηλύτων μελῶν», ὡς συμβαίνει μὲ τὸν κυρίως Προσηλυτισμόν, ἀσφαλῶς δὲν ἤμπορεῖ νὰ νοηθῆ θεολογικῶς καὶ ἄλλως ἐνταῦθα. Πρόκειται ἀπλῶς περὶ παρερμηνείας τῶν ἐκκλησιολογικῆν προοπτικῆν καὶ ἔννοιαν ἐχόντων ὄρων τούτων, ἢ εἰσαγωγή τῶν ὁποίων εἰς τὴν καθόλου περὶ Προσηλυτισμοῦ συζήτησιν, ἀποφευγομένης τῆς ἀπ' εὐθείας χρήσεως τοῦ «κακοήχου» ὄρου «προσηλυτισμός» καὶ τῶν παραγῶγων αὐτοῦ, οὐ μόνον δὲν λύσι τὸ ζήτημα, ἀλλ' οὐδὲ διευκολύνει τὴν περὶ τὸ θέμα συζήτησιν ⁷³. Ἀντιθέτως. Τῆς ἀρχῆς τιθεμένης, ὅτι ὑπάρχει διὰ τὴν Ἐκκλησίαν ἡ εὐθύνη καὶ τὸ καθῆκον τοῦ εὐαγγελιζέσθαι (ἡμιστὰ ὅμως καὶ ἡ ὑποχρέωσις τοῦ προσηλυτίζεσθαι, ὡς εἰκόσ, ἅτε τοῦ πρώτου ἀπορρέοντος ἀπὸ αὐτῆν ταύτην τὴν ἐντολὴν τοῦ Κυρίου καὶ τὴν οὐσίαν τῆς Ἐκκλησίας, ἐνῶ δὲν συμβαίνει τοιοῦτόν τι διὰ τὸ δεύτερον, διὰ τὴν οὕτω λεγομένην ὑποχρέωσιν τοῦ προσηλυτίζεσθαι), τῆς ἀρχῆς ταύτης τιθεμένης, λέγομεν, καταφαίνεται ἀφ' ἑαυτῆς ἡ ἰδιάζουσα καὶ καιοία σημασία καὶ σπουδαιότης, ἣν κέκτηται τὸ ζήτημα τῆς χρησιμοποιοῦμενης ὀρολογίας ἐν τῷ θεματι τοῦ Προσηλυτισμοῦ.

Ἡ περὶ τὸ εὐαγγελιζέσθαι φιλολογία τῆς Ἐκκλησίας δέον νὰ κινῆται ἐπὶ σαφῶς διακρινομένων ἐκφράσεων καὶ ὄρων, ἵνα ἀποφεύγωνται αἱ καὶ κατ' ἀρχὴν ἀπευκαταῖαι παρεξηγήσεις ἐπὶ τῆς ἐννοίας, τῆς ἐκτάσεως καὶ τῶν μορφῶν τῆς «εὐαγγελιστικῆς» ἢ «ἐκχριστιανικῆς» ἀποστολῆς τῆς Ἐκκλησίας ἐν τῷ κόσμῳ. Τοῦτο θὰ συντελέσῃ τὰ μέγιστα εἰς τὴν ἐκκαθάρισιν τῶν ἐκ τῶν προσηλυτιστικῶν ἀπὸ αἰῶνων ἐνεργειῶν-δημιουργηθέντων ἀδιεξόδων. Διότι δὲν πρέπει νὰ λησμονῆται, ὅτι ὄντως περὶ τὸ ὀδηγεῖν τὸν ἄνθρωπον πρὸς τὴν ἀληθῆ θεογνωσίαν ὑπάρχει ἀσφαλῶς ὀλόκληρος σειρά ἀγαθῶν καὶ ἠύλογημένων ἐνεργειῶν καὶ πράξεων, ἐμπιπτουσῶν ἐντὸς τῆς εὐθύνης τῆς Ἐκκλησίας, καὶ ὡς τοιούτων οὐχὶ μόνον ἐκκλησιαστικῶς καὶ ἄλλως ἐπιτρεπομένων, ἀλλὰ καὶ ἐπιβαλλομένων, αἱ ὁποῖαι ὅμως δὲν περιλαμβάνονται πάντως ὑπὸ τὸν ὄρον «προσηλυτισμός», ἀλλὰ μόνον ὑπὸ τοὺς ὡς ἄνω εὐρυτέρας ἐκκλησιολογικῆς ἐννοίας ὄρους, τοὺς ἀναγομένους, ὡς εἶδομεν, εἰς τὴν ἐν τῷ κόσμῳ ἀποστολὴν τῆς Ἐκκλησίας. Καὶ βεβαίως δὲν δύναται ὑπὸ τοὺς ὄρους τούτους νὰ ἐπιτρέπηται ἢ νὰ διενεργῆται ὁ Προσηλυτισμός ἀνὰ τὸν χριστιανικὸν κόσμον.

Ταῦτα ὡς πρὸς τὴν περὶ τὸν Προσηλυτισμόν ἐν χρήσει ὀρολογίαν ἀπὸ τε οἰκουμηνιστικῆς καὶ εἰδικότερον ἀπὸ ὀρθοδόξου πλευρᾶς, ὡς πρὸς τὴν ἔννοιαν ταύτης καὶ ὡς πρὸς τὴν θεωρητικὴν καὶ θεολογικὴν κατ' ἀρχὴν κάτοψιν τοῦ ὅλου ζητήματος.

(Συνεχίζεται)